

DOMAGOJ VIDOVIĆ

Od Žene Glave do Nijemaca – o imenima hrvatskih naselja

U rubrici *Od Mile do Drage* dosad smo se bavili antroponimima, no kako ne bismo posve zanemarili i drugu temeljnu imenoslovnu granu – toponomastiku –, u ovome ćemo se broju prošetati Hrvatskom kako bismo odgonetnuli (koliko je to moguće) čime su motivirana imena hrvatskih naselja. Budući da nas očekuje duga vožnja, uputit ćemo se u nju odmah. Za početak ću tek spomenuti ime naselja (ojkonim) koje se u posljednje vrijeme često spominje u reklamama. Riječ je o viškome naselju Žena Glava. Na prvu bismo loptu mogli pomisliti kako je riječ o imenu u kojemu se prva riječ odnosi na ženu, no zapravo je riječ o mjesnome liku pridjeva *žedan*.

Sad se, pak, treba ukrcati u vremeplov. Naime, u imenima se mnogih hrvatskih naselja uočavao spomen na antička naselja u koja su se ili u blizini kojih su se Hrvati nakon doseljenja naselili te im jezično prilagodili imena. Za neke je od ojkonima iz te skupine postanje razmjerno pouzdano utvrđeno (*Cavtat* je prozvan po latinskoj riječi *civitas* 'grad' jer su se po predaji stanovnici Epidaura preselili u Dubrovnik, pa se Cavtat nazivao i *Civitas Vetus* 'stari grad', ime se *Imotski* povezuje s imenom srednjovjekovne župe *Imota*, koja je vjerojatno prozvana po ilirskome plemenu *Haemasi*, ime se *Labin* povezuje s predrimskom osnovom **alb-* u značenju 'brdo' ili 'bijel', ime je *Motovun* vjerojatno uvjetovano smještajem naselja na brdu, ojkonim *Sisak* sadržava biljni naziv *šaš* ili *trstika*, ojkonim *Skradin* upućuje na strmu obalu, a *Ston* na močvarno područje; nadalje, ojkonim je *Trogir* vjerojatno nastao od grčke riječi kojom se označuje jarca, a imena se *Solin* i *Zadar* drže vjerojatnim odrazom hidronimnih osnova), za neke postoje različite pretpostavke o tome čime su im imena motivirana ili su im imena neprozirna (poput ojkonima *Buje*, *Buzet*, *Caska*, *Cres*, *Hvar*, *Karin*, *Kastav*, *Knin*, *Nin*, *Omiš*, *Osor*, *Pakrac*, *Pazin*, *Poreč*, *Pula*, *Rab*, *Senj*, *Sinj*, *Sisak*, *Skradin*, *Solin*, *Trilj*, *Umag* i *Vodnjan*), za neka postoje više ili manje utemeljene pučke etimologije (tako se ojkonim *Bakar* povezuje s apelativom *bukara*, a *Komiža* sa svezom *Com Issa* 'neograđeno selo kod Visa', ime se *Split* (grč. *Aspalathos*) povezuje s grčkim biljnim nazivom za brnistru)... Od toponima koji bi se također mogli povezati s kakvom predrimskom osnovom navest ću još ojkonim *Lapac*, čije ime Petar Šimunović dovodi u vezu s osnovom **lab-* 'hrid, litica' te toponim *Mrsinj* kod Korenice, koji isti autor povezuje s osnovom **murs/mors* 'blatište, kaljuža' na temelju bliskozvučnosti s antičkim ojkonimima *Marsonia* (rimsko naselje na području Slavonskoga Broda; usp. i hidronim *Mrsunja*) i *Mursa* (rimsko naselje na području Osijeka).

Dio je naselja imenovan po različitim zemljopisnim nazivima. Hidronimnim su nazivima motivirani ojkonimi *Berek*, *Blato*, *Duga Resa* i *Hlebine* (apelativi *berek* < mađ. *berek* 'gaj, lug', *blato*, *resa* i **hleбъ* označuju blatna, močvarna zemljišta), *Brela* (usp. *vrela*), *Brod* i *Prelog*

(apelativi *brod* i *prelog* označuju gaz, prijelaz preko rijeke), *Rijeka*, *Slatina* (< *slatina* ‘slano vrelo’), *Topusko* (nekoć *Toplica* < *toplica* ‘toplo vrelo’), *Tuhelj* (usp. *tuhlijv* ‘mokar, vlažan’), *Tounj* (< **tonъ* ‘vodoplavno područje’) i *Virje* (usp. *vir* ‘vrelo’). U hrvatskoj su ojkonomiji zabilježena i imena *Hum* (usp. *hum* ‘omanji brijeg pod travom’) i *Klanjec* (usp. *klanac*), u kojima su se odrazile oronimne osnove, ojkonom *Otočac* nazvan je po riječnome otoku, a na obalne apelative upućuju ojkonomi kao što su *Punat* (< *punat* ‘rt’) i *Zaton* (< *zaton*

‘mali zaljev’). Metaforičkoga su postanja ojkonomi *Čabar* (< *čabar* ‘vjedro’), *Čavle* (< *čavao*), *Stubica* (usp. *stubao* ‘ograda na zdencu’) i *Zabok* (usp. *bok*). Na vrstu tla upućuju ojkonomi *Bisko* (usp. **bisk-* ‘pijesak’), *Bjelovar* (< *bijel* + mađ. *-vár*), *Glina*, *Milna* (usp. **mělv* ‘pijesak’), *Molve* (< **moľv-* ‘riječni pijesak’), *Ploče* (usp. *ploča* ‘kvadratni kamen’) i *Posedarje* (usp. *sedra* ‘vapnenac’), a na vrste vode *Bistra*, *Slunj* (< **sluzъ* ‘sluzavo, vlažno korito’), *Srb* (usp. **srъbati* ‘srkati’; riječ je o sopotu, vrelu iz kojega se čuje određen zvuk), *Virovitica* (područje s mnogo virova) i *Vodice* (područje s mnogo vrela).

Smještajem su naselja uvjetovana imena *Kutina* i *Kutjevo* (naselja u kutu), *Pleternica* (područje izloženo vjetru), *Sunja* (područje okrenuto prema Suncu), *Vrgorac* (područje vrh/iznad gore), *Vrlika* (područje vrh/iznad rijeke) i *Zagreb* (područje za brijegom / iza brijega). Biljnim su nazivima motivirana naselja *Cerna* (< *cer*), *Drežnik* (< *drezga*), *Jasenice* (< *jasen*), *Jelsa* (< *jelsa* ‘joha’), *Koprivnica* (< *kopriva*), *Kostajnica* (usp. *kostanj* ‘kesten’), *Lipovac* (< *lipa*), *Maslenica* (usp. *maslina*), *Orahovica* (< *orah*), *Pirovac* (< *pir* ‘vrsta žitarice’), *Smokvica* (< *smokva*) i *Vrbovec* (< *vrba*), a nazivima biljnih zajednica imena *Dubrovnik* (< *dubrava* ‘listopadna šuma’), *Gvozd* i *Zagvozd* (< *gvozd* ‘šuma’), *Lešće* (< **lěsv* ‘lisnata šuma’), *Lipik* (< *lipik* ‘lipova šuma’) te *Šibenik* (usp. *šiblje*). Nazivima su životinja uvjetovana imena *Daruvar* (< mađ. *daru* ‘ždral’ + mađ. *-vár* ‘grad’), *Jastrebarsko* (< *jastreb*) i *Krapina* (< *krap* ‘šaran’). Imenima su susjednih naselja imenovana imena *Baška Voda* (prema obližnjemu naselju *Bast*, koje nosi predrimsko ime), *Makarska* (vjerojatno prema obližnjemu naselju *Makar*, koje nosi predrimsko ime), *Novi Vinodolski* (< *Vinodol* ‘područje s vinogradima’), a u skupinu odnosnih ojkonomi pripadaju *Stari Grad* (ime je dobio nakon što je izgrađen Hvar, koji je ponio antičko ime) te *Novska* i *Novigrad* (pridjevom se *nov* označuje novo naselje). Na upravne i vlasničke odnose upućuju ojkonomi *Banova Jaruga* (usp. *ban*), *Delnice* (dio naslijeđene djedovine), *Dugo Selo* (apelativ *selo* nekoć je označivao imanje, a ne vrstu naselja), *Kraljevica* (< *kralj*), *Marof* (< *marof* ‘imanje’), *Valpovo* (< mađ. *valpol* ‘predstojnik gospoštije’) i *Županja* (< *župan*).

Nazivima su uređenih vrela uvjetovani ojkonomi *Čazma* (usp. *česma*) te *Pučišća* (usp. romanizam *puč* 'zdenac') i *Zdenci* (< *zdenac*), a na moguću branu na vodotoku upućuje ojkonom *Pregrada*. Na mjesta utvrda i sličnih obrambenih zdanja mogli bi upućivati ojkonomi koji pripadaju temeljnomu hrvatskom sloju kao što su *Biograd*, *Gradac* i *Gradiška* te *Dvor*, ojkonom romanskoga postanja *Kaštela* (usp. *kaštel* 'utvrda') te ojkonom mađarskoga postanja *Varaždin* (usp. *varasd* 'utvrda'). Mjesta na kojima je šuma iskrčena kako bi se izgradilo obrambeno zdanje otkrivaju ojkonomi *Ogulin* i *Opuzen*. Na moguće manje obrambene artefakte upućuju ojkonomi *Obrovac* (< *obrov*), *Zemunik* (usp. *zemun* 'zemljani opkop'), *Slavonski Šamac* (usp. *šanac* 'poljska utvrda, rov' < njem. *Schanze*) i *Bol* (usp. lat. *vallum* 'opkop').

U skupini gospodarskih toponima izdvajaju se oni koji se odnose na privođenje tla kulturi (na dobivanje plodnoga tla paljenjem upućuju ojkonomi *Garešnica* i *Požega*, a na krčevine ojkonom *Plaški*), na stočarstvo (ojkonomi *Oklaj* i *Osijek* upućuju na ograđena mjesta u kojima se drži stoka) i trgovinu (ojkonomi *Subotičće* i *Nedelišće* upućuju na sajmene dane). Na vrstu naselja upućuju ojkonomi *Nova Ves* (usp. *vas/ves* 'selo'), *Pag* (usp. lat. *pagus* 'selo') i *Zasiok* (usp. *zaselak*) te ojkonom mađarskoga postanja *Ilok* (usp. mađ. *új lok* 'novo stanište'), a na raskrižje putova ojkonom *Križevci*. Mjesta na kojima su izgrađene crkve otkrivaju toponimi *Crikvenica* (usp. *crkva*), *Donji Miholjac* (arkandeo Mihael), *Gospic* (Gospa), *Ozalj* (sveti Anselmo), *Sesvete* (Svi sveti), *Đurđevac*, *Suđurađ* i *Sveti Đurđ* (sveti Juraj), *Sumpetar*, *Supetar* i *Sveti Petar u Šumi* (sveti Petar), *Ivanić-Grad* i *Sutivan* (sveti Ivan) te *Vinkovci* (sveti Vinko). Nazivi su crkvenih objekata motivirali ojkonime *Beli Manastir* (< *manastir* 'samostan'), *Kloštar Podravski* (< *kloštar* 'dio samostana određen za redovnike') i *Opatija* (< *opatija* 'benediktinski samostan'), a nazivima su crkvenih redova i crkvenih dužnosnika uvjetovani ojkonomi *Biskupija*, *Ivanec* (usp. *ivanovci*) te *Đakovo* i *Žakanje* (usp. istoznačnice *đakon* i *žakan*). Antroponimnoga su postanja ojkonomi *Andrijaševci* (< *Andrijaš* < *Andrija*), *Benkovac* (< *Benko* < *Benedikt*), *Borovo* (< *Boro* < *Boromir/Borislav*), *Desinec* (< *Desimir/Desislav/Desivoj*), *Dobrinj* (< *Dobrin* < *Dobromir/Dobroslav/Dobrovit*), *Grubišno Polje* (< *Grubiša*), *Jalžabet* (usp. *Elizabeta*), *Janče* (usp. *Jan* 'Ivan'), *Karlovac* (< *Karlo*), *Markušica* (< *Markuš* 'Marko'), *Metković* (< *Metković* 'prezime' < *Metko* < *Medo* < *Medvjed*), *Mikleuš* (< *Mikleuš* 'Nikola'), *Orebić* (< *Orebić* 'prezime' < *oreb* 'jastreb'), *Oroslavje* (< *Oroslav*), *Petrinja* (< *Petrin* < *Petar*), *Šandrovac* (< *Šandor* 'Aleksandar'), *Tompojevci* (< mađ. *Tompa*), *Vojnić* (< *Vojnić* < *Vojnomir*), *Vukovar* (*Vukov grad* < *Vuk* + mađ. *-vár*) i *Zlatar* (zabilježeno je ime *Zlatarjevo*, vjerojatno prema prezimenu *Zlatar*). Na smjer iz kojega su stanovnici određenoga naselja pristigli upućuju ojkonomi kao što su *Bošnjaci* (< *Bošnjak* 'Bosanac'; etnonim *Bošnjak* nastao je tek krajem 20. stoljeća) i *Hercegovac*, a na etnonime ojkonomi *Crnogorci*, *Hrvace* (usp. *Hrvati*) i *Nijemci*.

Dodao smo do kraja ove kratke toponomastičke šetnje Hrvatskom koja vam je, nadam se, pobudila znatiželju te vas uvjerila kako se iza natpisa na ulazu u svako hrvatsko naselje krije zanimljiva priča. Na vama je da pronadete pripovjedača ili da sami pripovjedačem postanete.